

Lastige onderwerpen in de klas

Verstandig reageren bij emotionele onderwerpen

Peervis

De komst van vluchtelingen naar Nederland, Zwarte Piet, etnisch profileren, uitspraken van partijleiders, de coup poging in Turkije in juli 2016... Een politiek conflict of een specifieke gebeurtenis kan gemakkelijk leiden tot zeer emotionele gesprekken in de klas.

Verzwijgen of bespreken?

Het bespreken van politieke conflicten kan leiden tot grotere tegenstellingen in de klas. Dat kan voor docenten een reden zijn om ze te vermijden. Maar wat als je in de klas een opmerking hoort die kwetsend, racistisch, discriminerend, seksistisch of vernederend is ...

Ons pleidooi voor professioneel reageren stelt hoge eisen aan de docent. Er zijn waarschijnlijk geen moeilijkere gesprekken in een klas dan deze. Het effect van deze gesprekken is groot. Het schept veiligheid in de klas en geeft een voorbeeld voor straks in de praktijk, zowel binnen als buiten.

Er kan een goede reden zijn om de discussie niet aan te gaan. Die keuze zou als het goed is, niet op angst maar op professionele argumenten gebaseerd moeten zijn.

- Zit je niet lekker in je vel als docent? Bent je als docent zelf in balans? Misschien roept het onderwerp bij jou grote angsten of emoties op. Misschien kan je zelf kritiek op bepaalde onderwerpen of bevolkingsgroepen niet verdragen, misschien heb je door je persoonlijke geschiedenis schade opgelopen in een bepaalde richting. Ken je beperkingen. Heb je een slechte relatie met de klas? Ligt er een ziekend conflict? Voelt een deel van de studenten dat je altijd tegen hen bent? Dan heeft een gesprek geen enkele zin. Studenten accepteren dan geen genuanceerde boodschappen.
- Wil je als docent - eigenlijk - dat de studenten jouw zijn mening overnemen? Hoe sterker je dit, bewust of onbewust wilt, des te ongeschikter ben je voor dit gesprek. Het is verstandig als je onderzoekt wat jij deep down eigenlijk wil.

Bedenk aan de andere kant dat mensen niet kunnen leren als er iets anders op de voorgrond staat. Overigens is er in de klas over praten niet altijd de beste oplossing.

Voorwaarden voor een goed gesprek

Je hebt als docent een belangrijke rol tijdens het gesprek. Jij bepaalt in grote mate de sfeer, de grenzen, de richting en de leereffecten.

- Als je zelf het initiatief neemt voor het gesprek kan je een goed moment kiezen en je voorbereiden.
- Mogelijk kan een deel van de studenten luisteren en observeren?
- Als twee (groepjes) studenten met een tegenovergestelde mening discussiëren kan het een wedstrijd worden. De klasgenoten zijn toeschouwers die de sprekers opruien.
- Niemand hoeft van mening te veranderen. Het gaat er alleen om te begrijpen wat de ander denkt. Als mensen voelen dat ze moeten veranderen verzetten ze zich. Mensen willen wel veranderen, ze willen niet veranderd worden.
- Het gaat er om dat je elkaars mening hoort. Dat je elkaar leert begrijpen.
- Je kunt elkaar begrijpen zonder dat je het met elkaar eens bent. Studenten verwarren vaak 'iets begrijpen' en 'ergens begrip voor hebben'. Die woorden lijken op elkaar maar ze hebben een totaal verschillende betekenis. Begrijpen is snappen, je kunnen inleven. Begrip hebben betekent het goedkeuren, het ermee eens zijn*.
- Het gaat NIET om gelijk krijgen of om te winnen (ga elkaar niet overtuigen, uit geen kritiek op elkaars mening).

* Zorg dat je aansprekende voorbeelden paraat hebt om het verschil duidelijk te maken. Ik kan begrijpen (snappen, me inleven) dat iemand een mobieltje steelt, maar ik keur het uiteraard af. Begrijpen ≠ begrip hebben! Ik kan radicalisering begrijpen.

- Pas als iemand zich gehoord voelt, kan hij/zij luisteren naar de mening van een ander.
- Spreek elkaar altijd aan als individu. Niet als vertegenwoordiger van een groep. (Dus niet "Wat denken jullie moslims/Nederlanders/Turken daarvan?").
- Voorkom dat er gesproken wordt in 'jullie' en 'wij' taal. "*Jullie hebben ons aangevallen!*", "Jullie pakken onze cultuur af", Die stijl maakt het voor de ander bijna onmogelijk om ontspannen te blijven denken. Je voelt je aangevallen en slaat terug: de verbale escalatie is begonnen.
- Wijs nadrukkelijk op de gemeenschappelijkheid van de mensen die in gesprek zijn. "we willen allemaal ons examen halen, gelukkig worden".
- Het is belangrijk dat je veel vragen stelt op metaniveau. Niet alleen over de inhoud. Probeer er vooral achter te komen hoe iemand tot zijn/haar mening is gekomen
*Waardoor raakte jij nog sterker van mening dat...,
Hoe kwam het dat je kwaad werd?
Wat dacht je toen....*
De pedagogische leerwinst is dat studenten leren nadenken over conflicten.
- Let op humor. Alhoewel humor wel de "kortste weg tussen mensen" wordt genoemd heeft humor twee zwarte kanten: Humor kan kwetsen en humor kan mensen buitensluiten. Een geintje is soms een seintje. Aan de 'toon' van het gelach kan je soms horen dat er grenzen overschreden worden. Je kunt dat benoemen.
- Ergens komt ook het moment dat je als docent je eigen mening geeft. Het is meestal niet verstandig die mening in het begin al te geven, ook niet als ze daar naar hengelen. Laat merken dat je open staat voor een verandering van mening.
- Corrigeer onjuiste feiten. Moslims, terroristen en Arabieren, dat is niet allemaal hetzelfde. Fundamentalisme en geweld is niet hetzelfde. Tegen de opvang van vluchtelingen zijn maakt je geen facist, op de PVV willen stemmen geen rechtsextremist. De manier waarop je als docent confronteert, vraagt zorgvuldigheid qua stijl en vasthoudendheid ten aanzien van de inhoud.
- Bevorder nuances. Je manier van vragen kan daaraan bijdragen. Je bent misschien geneigd vooral te vragen naar instemming: '*Ben je het hier mee eens?*'; '*Wie vindt dat ook?*'; '*Vindt iedereen dit een goede oplossing?*'. Je kunt nuances bevorderen door een ander type vragen: '*Wie is het hier níét mee eens?*'; '*Wie denkt er anders over dan...?*'; '*Is er iemand met een mening die we nog niet gehoord hebben?*' etc.
- Veel politieke situaties zijn te complex voor 'one-liners'. Versterk bij de leerlingen het idee dat je mag twijfelen. Juist twijfelen is krachtig.

Grenzen aangeven

In een open gesprek moeten studenten zo vrij mogelijk kunnen praten. Kan je alles toestaan in de les? Er is een grijs gebied. Binnen datgene waar je moeite mee hebt kan een waardevol onderscheid gemaakt worden, ook om te bespreken met de leerlingen:

- Onprettig*
- Onsmakelijk/Onfatsoenlijk*
- Onaanvaardbaar*
- Onwettig*

Betrek de studenten bij het bewaken van grenzen.

Is juichen over een bom of een omgeslagen boot onaanvaardbaar of 'alleen' onsmakelijk?

Waar ligt je grens van wat aanvaardbaar resp. onaanvaardbaar is?

Amerika voert een slechte, schofterige politiek.

(De meeste) Amerikanen, het is allemaal tuig.

Van mij mogen ze meteen de meeste, alle Amerikanen doodschieten..

Ik ben blij, ik juich als een aanslag gelukt is.

Ik wil geld geven, ik geef geld voor aanslagen.

Ik zou me ook aanmelden / meld me aan voor zo'n aanslag.

Kom op jongens, laten we een aanslag plegen.

In de bovenstaande reeks uitspraken veranderen vier elementen.

- Opvattingen veranderen in gedrag,
- Constateringen veranderen in haatdragende, opruiende taal.
- De mate van generalisering neemt toe, en

- De mate van steun aan actief geweld neemt toe.
- In de combinatie van die vier gegevens verandert ons oordeel van onprettig naar onsmakelijkheid naar onaanvaardbaar en naar onwettig.

Vooroordelen en opruiende taal

De schadelijkheid van vooroordelen en van opruiende taal is afhankelijk van de macht van de groep tegen wie het gericht is. Vooroordelen tegen miljardairs zijn minder schadelijk dan dezelfde vooroordelen tegen zwakken in de samenleving. De 'machtigen' zijn immers relatief onkwetsbaar, de minder-machtigen zijn echter in hun Wonen, Werken en Welzijn kwetsbaarder. In de Nederlandse situatie heeft 'die rot Nederlanders' en 'die rot Turken' een verschillende schadelijkheid. Vergelijk: eenzelfde lucifer heeft naast een kruitvat een andere schadelijkheid dan diezelfde lucifer naast een emmer water.

Vechtgesprekken tijdig herkennen

Een vechtgesprek kan een zeer leerzame ervaring voor de klas zijn. Het kan een positief voorbeeld geven voor het de-escaleren van situaties in de praktijk (binnen en buiten).

Vaak beginnen vechtgesprekken als normale discussies. Wees attent op veranderingen in toon, inhoud en gedrag, die van een rustig gesprek een vechtgesprek maken. Toenemen van woede, agressie en machteloosheid in de discussie herken je aan:

- Elkaar napraten
- Roepen om wraak
- Generaliseren
- Spreken in 'jullie' en 'wij'
- Ongenuanceerde supersolidariteit met 'eigen' groep
- *Snelle uitwisseling tussen mensen zonder nadenken: tik tak tik tak*
- Veel 'ja maar' (alles vóór het woordje 'maar' is lege lucht) of 'met alle respect'
- Uitdagende wantrouwende taal: "O, ja en waarom hebben jullie ons toen aangevallen?"
- Twijfelloze absolute taal: "Het is toch logisch dat..." , "Ieder verstandig mens vindt"
- Een welles nietes patroon

Niet iedereen discussieert op dezelfde manier. De een heeft meer emotioneel taalgebruik dan de ander. Emotionele mensen worden soms als 'agressief' ervaren terwijl ze dat niet zijn. Blijf op de inhoud letten en leg uit dat sommige mensen meer leven vanuit hun emoties en dat anderen meer afstand nemen t.o.v. hun emoties. Realiseer je dat betrokkenheid, herkenning, ontkenning van pijn tot heftige reacties kan leiden.

Bronnen

- Bolt, A. en Wekke, I. van der (2012) *Dit is mijn leven, vriend. Begeleiden van jongeren in de straatcultuur. Handboek voor professionals*. Amsterdam, Uitgeverij SWP
- Chidi, H. en Limburg, J. (2010) *Samen de straat op. Wijkagent en jongerenwerker: een krachtig koppel in de wijk*. Zwolle, Travers
- Kaldenbach, H. (2012) *Machomannetjes, 99 tips om de straatcultuur terug te dringen uit uw school*. Amsterdam, Prometheus
- Met dank aan Meqiza Rozema, Sela Zorlu, Hans Kaldenbach, Amar el Ajjouri, Hala Humida